KAMİLLİYƏ APARAN YOL

Peşəkar teatr islam şərqində ilk dəfə Azərbaycanda, Bakı şəhərində təşəkkül tapıb. Sənətkarlarımız Tiflisdə, İrəvanda, Aşqabadda, Dərbənddə, Təbrizdə, Özbəkistanın, Türkmənistanın, Qırğızıstanın müxtəlif şəhərlərində teatr sənətinin bünövrəsini qoyublar. Bu gün bir sıra xarici ölkələrdə səhnə xadimi olan yurddaşlarımız çalışırlar. Onların arasında rejissor, əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq doktoru, professor Əflatun Nemətzadənin səmərəli fəaliyyəti xüsusi yer tutur.

Xarici ölkələrdə Əflatun Nemətzadə qədər çoxlu dram, opera və operetta hazırlayan ikinci rejissorumuz yoxdur. Yəmən Ərəb Respublikasında teatr sənətinin bünövrəsini Əflatun Nemətzadə qoyub. Türkiyənin Mərsin şəhərində Opera və Balet Teatrının yaranması və açılışı onun adı ilə bağlıdır. Türkiyədə "Aktyor sənəti", "Opera sənəti", "Musiqili teatr rejissorluğu", "Səhnə texnikasının əsasları" dərslik kitablarını ilk dəfə Əflatun Nemətzadə yazıb.

Əflatun Nemətzadənin "TÜRKSOY"un xətti ilə hazırladığı Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Koroğlu" operası Ankarada, İstanbulda, Samsunda, Bişkekdə, Astanada, Daşkənddə, Kazanda, həmçinin Bakıda göstərilib. Bu operada bütün türkdilli respublikaların opera sənətçiləri iştirak ediblər. Kolletiv İtaliyanın La Skala teatrında tamaşa oynamağa dəvət alıb. Təəssüflər olsun ki, parlaq istedad sahibi olan bu sənətkar Azərbaycandan daha çox xaricdə məşhurdur. Ona görə də sənətkarın ömür tarixçəsindən bəzi səhifələri qısaca xatırlatmaq istəyirəm.

Əflatun Nemət oğlu Nemətzadə 1944-cü il aprelin 25-də Astara rayonunun Ərçivan kəndində ziyalı ailəsində anadan olub. 1951-1961-ci illərdə orta məktəbi bitirib. Sumqayıt boruprokat zavodunda fəhlə işləyib. Mirzağa Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunun musiqili komediya aktyorluğu fakültəsində (1962-1967), Leninqrad (indiki Sankt-Peterburq) Dövlət Konservatoriyasında opera rejissoru ixtisası üzrə (1970-1975) təhsil aldığı illərdə Bakıda Musiqili Komediya Teatrında aktyor işləyib. Leninqradda təhsil alanda isə müsabiqədə qalib gələrək 9 ay Polşanın Varşava şəhərində sənət təcrübəsi keçib. Bakıda Teatr Muzeyində elmi işçi işləyib, həmçinin Milli Elmlər Akademiyası İncəsənət İnstitutunun teatr və kino şöbəsinin aspirantı olub. Tiflisdə dissertasiya müdafiə edərək sənətşünaslıq namizədi elmi dərəcəsi alıb. Sonralar Türkiyədə doktorluq müdafiə edib.

Ali təhsilini 1975-ci ildə başa vuraraq təyinatla Sverdlovsk Opera və Balet Teatrına rejissor göndərilib. Azərbaycan hökumətinin dəvəti ilə respublikamıza gəlib. 1976-1980-ci illərdə Moskva Böyük Teatrında keçirilən rejissor müsabiqəsində qalib olub. SSRİ xalq artisti, dövrünün canlı klassiki sayılan Boris Pokrovskinin yanında assistent və ikinci rejissor kimi çalışıb. Bu teatrda hazırlanan Cüzeppe Verdinin "Otello", Nikolay Rimski-Korsakovun "Qar qız", Eduard Lazarevin "İnqilab dühası" opera tamaşalarının yaradıcı heyətində olub.

1980-1984-cü ildə Yəmən Xalq Demokratik Respublikasına uzunmüddətli ezamiyyətə göndərilib. Burada Musiqili Dram Teatrını qurub və həmçinin Yəmən mədəniyyət nazirinin teatr üzrə məsləhətçisi olub. Teatrın açılışında "Məşədi İbad" operettası göstərilib.

1984-cü ildə Moskvaya qayıdıb və bir müddət orada işləyəndən sonra Bakıya gəlib. 1991-ci ilə qədər Opera və Balet Teatrında işləyib. Xalq artisti Alim Qasımovu "Leyli və Məcnun" operasında Məcnunun ifasına, daha bir neçə ifaçını muğam operalarında baş rollara hazırlayıb. Fidan Qasımova Cakomo Puççininin eyniadlı operasında Toska rolunu Əflatun Nemətzadənin rejissorluğu ilə oynayıb.

1991-ci ildə Türkiyə mədəniyət naziri Namik Kamal Zeybək tərəfindən Ankara Dövlət Opera və Balet Teatrına dəvət olunub. Mərsin Dövlət Opera və Balet Teatrında baş rejissor işləyib. Bu teatr ilk pərdələrini "Arşın mal alan" operettası ilə açıb (3 yanvar 1993-cü il). Ankara Dövlət Konservatoriyasında (1992-1995) və Bilkənd Universitetində (1995-2003) aktyorluq sənətindən dərs deyib. Bilkənd Universitetinin rektoru, professor Əli Doğramacının təklifi ilə aktyorluq və rejissorluq fakültələrinin yeni dərs proqramlarını yazıb. 2003-cü ilin fevralından Ankara Qazi Universitetinin jurnalistika, kino və televiziya fakültələrində bədii yaradıcılıqdan, ssenari qurumundan, səhnə mədəniyyətindən dərs deyir. Bu ixtisaslar üzrə də dərs proqramını məhz Əflatun Nemətzadə işləyib. Həmin fənlərdən Ankara Dövlət Konservatoriyasında da mühazirələr oxuyur.

Əflatun Nemətzadə Ankara Opera Genel Müdirliyinin sifarişi ilə Pyotr Çaykovskinin "İolanta" və Sergey Raxmaninovun "Aleko" operalarının librettolarını Osmanlı türkcəsinə çevirib (oğlu Tale ilə birlikdə). Türkiyə klassik nəsrinin dünya şöhrətli yazıçısı Rəşad Nuri Güntəkinin "Dodaqdan qəlbə" romanının motivləri əsasında Durmuş Önərlə birlikdə libretto yazıblar. Həmin libretto əsasında Türkiyə Mədəniyyət Nazirliyinin sifarişi ilə bəstəkar Çətin İşıqgözlü opera bəstələyib. Həmin opera Əflatun Nemətzadənin və C.Gökçərin maraqlı rejissor təfsirində 1996-cı ildə Ankara Opera və Balet Teatrında tamaşaya qoyulub.

Publisistika ilə də ciddi məşğul olur. Azərbaycanın tarixinə, mədəniyyətinə, incəsənətinə, çağdaş dövrdəki iqtisadi dirçəlişinə aid yüzlərlə qəzet məqaləsi yazıb. Klassik irsimizin dühaları haqqında portret-oçerklər çap etdirib. Xüsusən "Türk Xəbər", "Ankara il" və "Anadolu" qəzetlərində öz səhifəsi və köşəsi var. Türkiyənin müxtəlif televiziyalarında Azərbaycan Respublikasının bugünü haqqında silsilə verilişlər hazırlayıb. Türkiyədə "Oyanış" romanı, "Orta çağın incisi" kitabı çap olunub. "Səhnə həyatım" adlı avtobioqrafik kitab üzərində çalışır.

Belə zəngin həyat bioqrafiyası olan Əflatun Nemətzadə zəngin təcrübə toplamış rejissordur. Uzun illərdir onun rejissor üslubu, yaradıcılıq dəstxətti örnək kimi nümunə göstərilir. Hazırladığı tamaşalar yüksək sənətkarlıq keyfiyyətləri ilə səciyyəvidir. Onun yaradıcılıq üslubunun, rejissorluq estetikasının bəzi xüsusiyyətlərini nəzərə çatdırmaq istəyirəm.

Klassik dramaturgiyaya və klassik opera-operettalara Əflatun Nemətzadənin özünün estetik yanaşma prinsipləri var. Sənətkar bu prinsipə illər uzunu sadiq qalmaqla yanaşı, ilbəil bu təcrübəni daha da təkmilləşdirir. Onun gəldiyi qənaət rejissorun tutduğu kamil sənət yolunun bir cığırıdır. Əflatun klassik əsəri tamaşaya qoyanda həmin irsə heç vaxt ağ neftlə yanan çıraq anlamında yanaşmır. Rejissor dünənin mövzusuna nəinki bugünün, hətta sabahın gözü, fikir möhtəşəmliyi ilə baxmağı bacarır. Elə buna görə də Əflatun Nemətzadənin quruluş verdiyi Aleksandr Borodinin "Knyaz İqor", Cakomo Puççininin "Toska", Şarl Qunonun "Faust", Zülfüqar bəy Hacıbəylinin "Aşıq Qərib", Müslüm Maqomayevin "Şah İsmayıl" (Azərbaycanda), Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Koroğlu", Mukan Tolobayevin "Bircan və Sara" ("TÜRKSOY"un xətti ilə bir neçə ölkədə), Jorj Bizenin "Karmen" (Yakutiyada), Uilyam Şekspirin "Otello" (Yəməndə), Qaetano Donisettinin "Məhəbbət şərbəti", Maksim Qorkinin "Meşşanlar", Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Arşın mal alan", Florimon Ervenin "Madumazel Nituş", Jan Batist Molyerin "Skapenin kələkləri", Covanni Perqolezinin "Xidmətçi qadın" (Türkiyənin müxtəlif şəhərlərində), Nəbi Xəzrinin "Sahillər və talelər" (Özbəkistanda), Anarın "Şəhərin yay günləri" (Tatarıstanın Kazan şəhərində) operaları, operettaları və dramları forma orijinallığı və mövzuya çağdaş münasibət baxımından yüksək sənətkarlıq nümunələri kimi dəyərlidir.

Əflatun Nemətzadə, janrından, mövzunun əhatə dairəsindən asılı olmayaraq, quruluş verdiyi tamaşanın daxili ləngərini, ritm ahəngini, ideya yükünü, fikir dərinliyini tapmaqda səriştəlidir. Heç vaxt müraciət etdiyi pyesi və ya operanı müəllifin yazdığı kimi "qavrayıb" tamaşaya hazırlamır. Onun tamaşaya hazırladığı əsərin səhnə təcəssümünə özünün yanaşma prinsipi var. Əflatun Nemətzadə quruluş verdiyi səhnə əsərlərində "tamaşanın müəllifi" hüququnu ləyaqətlə qazanmış sənətkardır.

Opera tamaşalarında rejissorlar əsasən vokal ifaçılığına üstünlük verirlər, obrazın dramaturji təqdimi ikinci planda qalır. Əflatun Nemətzadə özünün rejissor yaradıcılığında aktyorun rol-obraz üzərində analitik təhlilini əsas, mühüm prinsip kimi götürür. Onun rejissoru olduğu Şıxəli Qurbanov və Süleyman Ələsgərovun "Milyonçunun dilənçi oğlu", "Özümüz bilərik" (Türkiyə), Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Məşədi İbad" (Yəmən) musiqili əsərlərinin tamaşasında maraqlı aktyor ifaları ilə qarşılaşırıq. Yaradıcılıq təxəyyülü qanadlı, ifadə vasitələri zəngin olan rejissor pauzaların psixoloji nöqtəsini tamaşanın əsas akkordu ilə ustalıqla birləşdirmək bacarığına malikdir.

Rejissor Azərbaycanda, Yəməndə, Türkiyədə hətta ailə-məişət mövzulu əsərlərə də səhnə quruluşu verib. Həmişə də çalışıb ki, rejissor ideyasının həllində ictimai motivlərin fəlsəfi dərinliyini gur işıqla canlandırsın, sosial dəyərləri qabarıq versin. Belə bir cəhddə olması və onun estetik bədii həllini incə həssaslıqla tapması Nemətzadənin tamaşalarına psixoloji bitkinlik, fəlsəfi fikir dərinliyi, emosional cazibədarlıq gətirir.

Fəlsəfi-psixoloji monumental tamaşalarda rejissorun idrakı, təxəyyülünün gücü zərifliklə, emosionallıqla, psixoloji çalarlardan şirələnən lirizmlə ahəngdar cazibə yaradır. Onun rejissoru olduğu tamaşaların sürət-ritmində fəlsəfi daxili ləngər var. Məzmun və forma vəhdəti möhtəşəm monumentallıqla təcəssüm etdirilir və onun sürət-ritmini fəlsəfi ləngər tənzimləyir.

Yorulmaq bilməyən zəhmətkeşliyi və sənətin incəliklərinə günü-gündən daha dərindən vaqif olması Əflatun Nemətzadənin yaradıcılığına möhtəşəm əzəmət verir. Rejissor quruluş verdiyi tamaşanın ali məqsədini psixoloji münasibətlərin, əqidə mübarizələrinin mahiyyətində, fərdin dünyanı dərkində axtarır. Onun tamaşalarında ali məqsəd əsas ideyadan, mövzunun şah damarından şirə çəkir. Mövzunu janrın qanunları çərçivəsində, cəmiyyətin ictimai-sosial, çağdaş mənəvi-əxlaqi problemləri ilə əlaqələndirməyi bacarır. Verdiyi mürəkkəb mizanlar müəyyən dinamik, musiqili, poetik və ifadəli ritmə əsaslanır.

Əflatun Nemətzadə Türkiyənin teatr ictimaiyyətində hörməti uca tutulan sənətkardır. Onun yetirmələri iyirmidən çox dövlət teatrında çalışır. O, rejissor, pedaqoq, publisist, dramaturq və ssenarist kimi fəaliyyətini bu gün də səmərəli şəkildə davam etdirir.

Mən "Koroğlu" və "Bircan və Sara" operalarının tamaşalarına Türkiyədə baxmışam. Qürur hissilə fəxr etmişəm ki, həmyerlimiz belə möhtəşəm sənət əsərlərinə bənzərsiz səhnə həyatı verib. "Koroğlu" operasının Azərbaycanda üç quruluşunu görmüşəm. Əflatunun quruluşundakı əzəmət, monumental-romantik ruh, qəhrəmanlıq pafosu, aktyor ifalarının dramatizmi son dərəcə fövqəladə ecazkarlıqla, yüksək estetik cazibədarlıqla işlənilib.

Bütün bunlar bir soydaşımız kimi məndə də qürur doğurur və qəlbimdə bir qədər qısqanclıq da oyanır. Fikirləşirəm ki, ustad sənətkarın yaradıcılığının bütün məhsulları gözəldir, ecazkardır, əsl sənət nümunələridir. Amma Əflatun Nemətzadənin çoxdandır Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında tamaşa hazırlamağa dəvət almaması məni rahatsız edir.

Arzu edirəm ki, heç vaxt karyera güdməyən, bütün varlığı, ruhu, yaradıcılıq qayəsi ilə opera sənəti ilə nəfəs alan Əflatun Nemətzadənin adını Bakının teatr afişalarında da görüm.

Gənclik coşqunluğu və işgüzarlığı ilə milli mədəniyyətimizin inkişafında diqqətəlayiq xidmətlər göstərən Əflatun Nemətzadəyə uğurlar arzulayıram.

İlham RƏHİMLİ.